

¹А.А. Дабаров, ¹Т.Х.Хабиева, ²М.К. Амрин, ³С.Б. Кулов, ³С.У. Хамзина, ³Н.О. Хамитова

¹«ҚДСЖМ» Қазақстандық медицина университеті,

²С.Ж. Асфендияров атындағы ҚазҰМУ,

³Құрманғазы аудандық орталық ауруханасы

«АЗҒЫР» ПОЛИГОН АЙМАҒЫНДАҒЫ ТҮРҒЫНДАР ДЕНСАУЛЫҚ ЖАҒДАЙЫНА БАҒА БЕРУ

Ядролық полигон "Азғыр" аймақта медициналық-демографиялық жағдай ретінде қолайсыз сипатталады. Республика, облыс, аудан және бақылау ауылдық округі бойынша жалпы деңгейі, халықтың табиғи өсімі айтарлықтай қарағанда, - төмен. Деңгейі-бастапқы және халықтың жалпы сырқаттанушылығы төмен, облыстық және аудандық соғады", - деп атап жүгінбейді байланысты халықтың жеткіліксіз мөлшерде медициналық кадрлар және алыс қашықтық аудан орталығына дейін болмаған жағдайда, жолдардың қатты жабыны бар. Ал деректері бойынша профилактикалық тексеру анықталды, бұл шынайы аурушаңдық жекелеген сыныптары ересектер мен балаларда аймақтағы қарағанда жоғары бақылау.

Түйінді сөздер: «Азғыр» ядролық полигон, медико-демографиялық жағдай, аурушаңдық

Кіріспе. КСРО кезінде Қазақстан аумағында, әскери- өнеркәсіп кешенінің сынақ алаңдары орналасқан. КСРО ыдырағанда, Қазақстанда 4 ірі сынақ полигоны және бір ұшыру сынақ орталығы қалды. Жүргізілген ядролық сынақ мәліметтері бойынша (1996ж.), Қазақстан аймағында жалпы саны 560 ядролық жарылыс өткізілген [1, 2, 3, 4].

«Капустин яр» және «Азғыр» біртұтас кешенді полигон. Кеңдігі, сол сияқты өткізілген сынақтардың алуан түрлілігі бойынша, әлемдік тәжірибеде аналогы жоқ. Сынақтардың нәтижесінде, БҚО-ның 5 және Атырау облысы, Құрманғазы ауданының табиғаттары үлкен дәрежеде ластанды.

Ядролық жарылыстардан басқа «Азғыр» полигоны өңірінде 1949 жылдан бастап 90-шы жылдарына дейін әскери техниканың сынауы жүргізілген. Осында әуе шабуылына қарсы қорғаныс жүйесі жетілдірілген. Сонымен қатар баллистикалық зымырандарды ұшыру жүзеге асырылған және әскери ұшақтардың сынаулары жүргізілген. Жүргізілген сынақтар кезінде атмосфера 30 мың тонна қауіпті улағыштармен аса күшті мутаген болып келетін гептил және оның ыдырау өнімдерімен ластанды.

Полигон алаңшаларындағы жарылыстардың нәтижесінде пайда болған жер асты кеңістіктерінде әр түрлі радиоактивті және техникалық құралдар, бұрғылау құбырларын және т.б. қалдықтарды көмген. Соның ішінде радиоактивті қалдықтар көмілген, әсіресе қауіптілігі 1-ші сыныпқа жататын цезий-137 және стронций-90.

Мәселен, полигон аймағының топырағында, мырыш ШРЕК-пен салыстырғанда 2 есе, мыс 13 есе мыс, кадмий 3 есе және кобальт 6 есеге жоғары мөлшерде кездеседі [5].

Осы өңірде одан кейінгі зерттеулер жүргізілген жоқ.

Полигон территориясында техногенді радионуклидтердің (цезий мен стронций) концентрациялары рұқсат етілген деңгейлерден 30 есе артуы анықталған. Топырақта осы радионуклидтердің мөлшері 1,7 есе артады. Үй жануарлары және өсімдік өнімдерінде ауыр металдардың концентрацияларының рұқсат етілген деңгейден арту еселігі 2 есе артқан.

Демографиялық көрсеткіштерден туу мен табиғи өсуі төмендеуімен және сәбилер өлім-жітімді жоғарлаған.

Өңірдегі тұрғындардың аурушылдық көрсеткіштері республикалық көрсеткіштен жоғары. Оның құрылымында жоғары болатын аурулардың деңгейіне қан айналымы жүйесі, ас қорыту органдары, жаңа түзілімді аурулар, психикалық бұзылушылық жатады.

Сонымен, көрсетілген жағдайлар осы бағыттағы зерттеулерді жалпы жалғастыру қажеттігін көрсетеді.

"Азғыр" ядролық полигон аймағында қоршаған орта объектілерін және аймақтағы халықтың денсаулық көрсеткіштерін кешенді гигиеналық сапасын бағалау жүргізілмеген. Ядролық және зымырандық сынақ жүргізген аумақта аурулардың алдын алу іс-шаралары, экологиялық негізделген аурулардың гигиеналық негіздемелері берілмеген. Қоршаған орта сапасының адам денсаулығына теріс әсерінің алдын алу шараларының ғылыми негіздемесі қарастырылмаған. Жоғарыда баяндалған, жүргізілген зерттеулердің өзектілігін айқындайды.

Зерттеу жұмысының мақсаты: «Азғыр» ядролық полигоны аймағындағы халықтың денсаулық жағдайын бағалау.

Зерттеу нәтижелері: Әртүрлі сынақтар жүргізудің әсерінен қоршаған ортаға ең көп зардабын тигізген әлемде теңдесі жоқ «Капустин Яр» және «Азғыр» полигондары («Галит» бір интеграцияланған полигон) Атырау облысының Құрманғазы ауданында орналасқан. Ядролық жарылыстардың қоршаған орта мен адам денсаулығына әсері туралы ақпараттар ұзақ уақыт бойы құпия сақталып келді, ал қолда бар деректер толық емес еді.

1966 жылдан 1979 жылға дейінгі көптеген жер асты ядролық жарылыстарға (17 жарылыс) байланысты көпшілік су қоймаларында бұрынғы тұщы с қоймаларының минералдануы артты. Кермектіліктің өскені, кальцийдің құрамы жоғарылағаны, құрғақ қалдық, сульфат және хлорид бойынша ШРК шектен асқаны анықталды. Ауыз суында фтордың тапшылығы байқалады. Топырақта ауыр металдардың концентрациясы ШРК 6,3 тен 30,0 дейін асып кетті.

«Азғыр» ядролық полигон аумағындағы медициналық-демографиялық жағдай қолайсыз ретінде сипатталады. 2015 жылы балалар мен репродуктивті жастағы әйелердің үлес салмағы 2006 жылмен салыстырғанда төмендегені байқалды. Осы категориядағы тұрғындардың проценті республика, облыс, район бойынша салыстырғанда төмендеді, бірақ 2006 жылы басқаша жағдай болатын [6].

2006 жылдан 2015 жылдар арасында табиғи өсімнің төмендегені байқалды, ол негізінен туу көрсеткішінің төмендеуінен болады. Оның деңгейі ҚР, Атырау облысы, Құрманғазы ауданы мен байқауға алынған Мақаш ауылдық округі бойынша анағұрлым төмен. Полигонға жақын орналасқан елді мекендерде осы жылдары нәрсестелер өлім-жітімінің тіркелуі көп болды.

Органолептикалық және санитарлық-токсикологиялық көрсеткіштері қауіптілік қолайлы жағдайдан асып отыр, ол «Азғыр» ауданындағы ауыз суының сапасын реттеуі бойынша қосымша шаралар қолдануды талап етеді.

«Азғыр» ядролық полигон аумағындағы жалпы халықтың ауру-сырқаулығының төмендеуі байқалады, сонымен қатар ҚР, облыста және аудан бойынша.

Біріншілік және жалпы халықтың ауру-сырқаулығының деңгейі республикалық, облыстық және аудандық көрсеткіштерге қарағанда төмен, ол медициналық кадрлардың санының жеткіліксіз болуына байланысты тұрғындардың медициналық көмекті талап етуінің төмендігін айтуға болады, сонымен қатар Ганюшкин ауылының аудан орталағымен көлік байланысы нашар [7, 8].

2013 жылғы профилактикалық тексерудің мәліметтері бойынша бақылауға алынған елді мекенмен салыстырғанда ересек адамдар мен балалар арасында аурушаңдық жоғары екені анықталды.

Азғыр аймағының бақылауға алынған Мақаш ауыл округімен салыстырғанда ересек тұрғындарының аурушаңдық деңгейі жоғары болды: қан айналым аурулары бойынша – 1,6 есе, несеп-жыныс жүйесінің аурулары бойынша -1,8 есе, ас қорыту мүшелерінің аурулары бойынша – 2,7 есе, эндокринді жүйенің аурулары бойынша – 3,4 есе, ісік аурулары бойынша -5,0 есе, көзбен оның қосалқы бөлімдерінің аурулары бойынша -2,1 есе, психикалық бұзылу аурулары бойынша -1,5 есе, жүйке жүйесі аурулары бойынша 1,6 есе.

Қан айналым жүйесінің аурулары бойынша аурушаңдық көрсеткіші аудандық, облыстық, республикалық мәндері 1,6 есе жоғары. Аймақта ісік ауруларымен аурулар саны аудан және облыс бойынша 2,3-2,4 есе жоғары.

Полигон аймағындағы балардың арасында аурушаңдық көзбен оның қосалқы бөлімдері ауруларымен - 3,1 есе, жүйке жүйесі ауруларымен - 3,6 есе (олардың ішінде балалардың церебральді сал ауруы 27,6% құрайды), несеп-жыныс жүйесінің аурулары - 6,7 есе, туа біткен ауытқулар 10,5 есе, психикалық бұзылу аурулары - 2,2 есе бақылау мәнінен жоғары.

Сонымен бірге балалардың жүйке жүйесі ауруларымен, психикалық бұзылу ауруларымен және туа біткен ауытқулармен жалпы аурушаңдығы аудандықта облыстық та көрсеткіштерден жоғары.

Қорытынды

Азғыр полигоны ауданындағы медициналық мәліметтер бойынша басты кластар ретінде ас қорыту мүшелері, несеп-жыныс жүйелерінің ауруы, көз және оның қосымшалары ауруы, қанайналу жүйелері ауруы, тыныс-алу жүйесінің ауруы болып табылады. Эндокринді аурулардың, тамақтану бұзылуы және затталмасу қан ауруы және қан айналу мүшелерінің ауруы, өспелер, туа бітті кемістігі және деформация сияқты аурулардың ең жоғарғы деңгейі анықталды.

Азғыр ауданының жоғары тұрғындарының ауру деңгейі Мақаш ауылының бақылау көрсеткіштерінен жоғары болды: қан айналу жүйесі ауруы бойынша, несеп-жыныс жүйелері ауруы, ас қорыту мүшесі ауру, эндокринді жүйенің ауруы, өкпе, көз және оның қосымшаларының ауруы. Қан айналу жүйесінің ауруымен сырқаттану көрсеткішінің аудандық, облыстық, республикалық маңызы. Ісіктермен сырқаттану облысқа қарағанда ауданда 2,3 - 2,4 есе жоғары.

Балалар арасындағы полигон ауданындағы сырқаттану деңгейі көз және оның қосымшаларының бақылау көрсеткішінен - 3,1 есе жоғары, жүйке жүйесі ауруы - 3,6 есе (бұның арасында балалардың церебральді сал ауруы - 27,6%), несеп-жыныс жүйесінің ауруы - 6,7 есе, туа бітті аномалия - 10,5 есе, психикалық бұзылуы - 2,2 есе жоғары.

ӘДИБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 1 Частников И.Я., Гайтинов А.Ш., Поляков А.И. и др. Изучение накопления и распределения радиоактивных источников и радиационных нарушений в природных объектах и определения года их радиоактивного загрязнения // Радиэкологическая обстановка на территории Казахстана. - Алматы: 1997. - Т. 22. - С. 60-94.
- 2 Боев В.М. Методология комплексной оценки антропогенных и социально-экономических факторов в формировании риска для здоровья населения // Гигиена и санитария. - 2009. - №4 - С. 4-8.
- 3 Частников И.Я., Поляков А.И., Гайтинов А.Ш. и др. Радиэкологические исследования в зоне действия ракетно-ядерного полигона Капустин Яр и ядерного полигона Азғыр. // Материалы Первого Межд. Конгресса «Экологическая методология возрождения человека и Планеты Земля». - Алматы: 1997. - С. 47-59.
- 4 Курманғалиев Р.М. Изучение влияния полигона Капустин Яр на экологию и здоровье населения Южных районов Западно-Казахстанской области. - Уральск: 1996. - 25 с.
- 5 Кенесарина М. И., Баялиева Р. А., Дабаров А. А., Бухарбаева А. Кулов С.Б., Хамитова Н.О., Казиева М.К., Аимова Б.Ж. Оценка качества окружающей среды и состояния здоровья населения региона полигона ядерных испытаний «Азғыр» // Материалы XIV Всероссийской научно-практической конференции с международным участием. Биодиагностика состояния природно-техногенных экосистем. 5-8 декабря 2016 г. Книга 1. - Киров: 2016. - С. 429-432.
- 6 Кенесариев У.И., Ержанова А.Е., Амрин М.К., Бухарбаева А.Е. Кулов С.Б., Хамитова Н.О. Оценка медико-демографической ситуации в регионе ядерного полигона «Азғыр» // И.К. Ахунбаева ат. ҚММА-ның хабаршысы. - Бишкек: 2016. - №5. - С. 95-101.
- 7 Кенесариев У.И., Ержанова А.Е., Амрин М.К., Бухарбаева А.Е., Дабаров А.А., Кулов С.Б., Хамитова Н.О., Казиева М.К., Аимова Б.Ж. Уровень и структура общей заболеваемости населения региона ядерного полигона «Азғыр» // ҚазҰМУ хабаршысы. - 2016. - №4. - С. 246-249.
- 8 Кенесариев У.И., Амрин М.К., Ержанова А.Е., Досмухаметов А.Т., Кенесары Д.У., Кулов С.Б., Хамитова Н.О. Баймухамедов А.А., Бухарбаева А.Е. Уровень и структура общей заболеваемости в регионе ядерного полигона «Азғыр» // Радиациялық медицина. Экология. Реабилитология. - Алматы: 2016. - №1. - С. 33-37.

А.А. Дабаров, Т.Х. Хабиева, М.К. Амрин, С.Б. Кулов, С.У. Хамзина, Н.О. Хамитова

ОЦЕНКА СОСТОЯНИЯ ЗДОРОВЬЯ НАСЕЛЕНИЯ В РЕГИОНЕ ПОЛИГОНА «АЗГЫР»

Резюме: Медико-демографическая ситуация в регионе ядерного полигона «Азғыр» характеризуется как неблагоприятная. Общий уровень естественного прироста населения значительно ниже, чем по республике, области, району и контрольному сельскому округу.

Уровень первичной и общей заболеваемости населения в регионе ниже республиканских, областных и районных показателей, что говорит о низкой обрабатываемости населения в связи с недостаточным количеством медицинских кадров и дальним расстоянием до районного центра при отсутствии дорог с твердым покрытием. Тогда как по данным профилактического осмотра выявлено, что истинная заболеваемость по отдельным классам у взрослых и детей в регионе выше, чем в контрольном регионе и РК.

Ключевые слова: ядерный полигон «Азғыр», медико-демографическая ситуация, заболеваемость

A.A. Dabarov, T.H. Habiyeva, M.K. Amrin, S.B. Kulov, S.U. Khamzina, N.O. Khamitova

ASSESSMENT OF THE STATE OF HEALTH OF THE POPULATION IN THE REGION OF THE AZGYR GROUND

Resume: The medico-demographic situation in the region of the nuclear Azgyr test site is characterized as adverse. Decrease in a natural increase of the population, generally due to decrease in indicators of birth rate is noted. The general level of a natural increase of the population is much lower, than on the republic, the area, the area and the control rural district.

Level of primary and general incidence of the population is lower than RK, regional and regional indicators that speaks about low negotiability of the population in connection with insufficient quantity of medical frames and a long distance to the regional center in the absence of roads with a hard coating. Whereas according to routine inspection it is revealed that the true incidence on separate classes at adults and children in the region is higher, than the control region.

Keywords: nuclear Azgyr test site, medico-demographic situation, morbidity